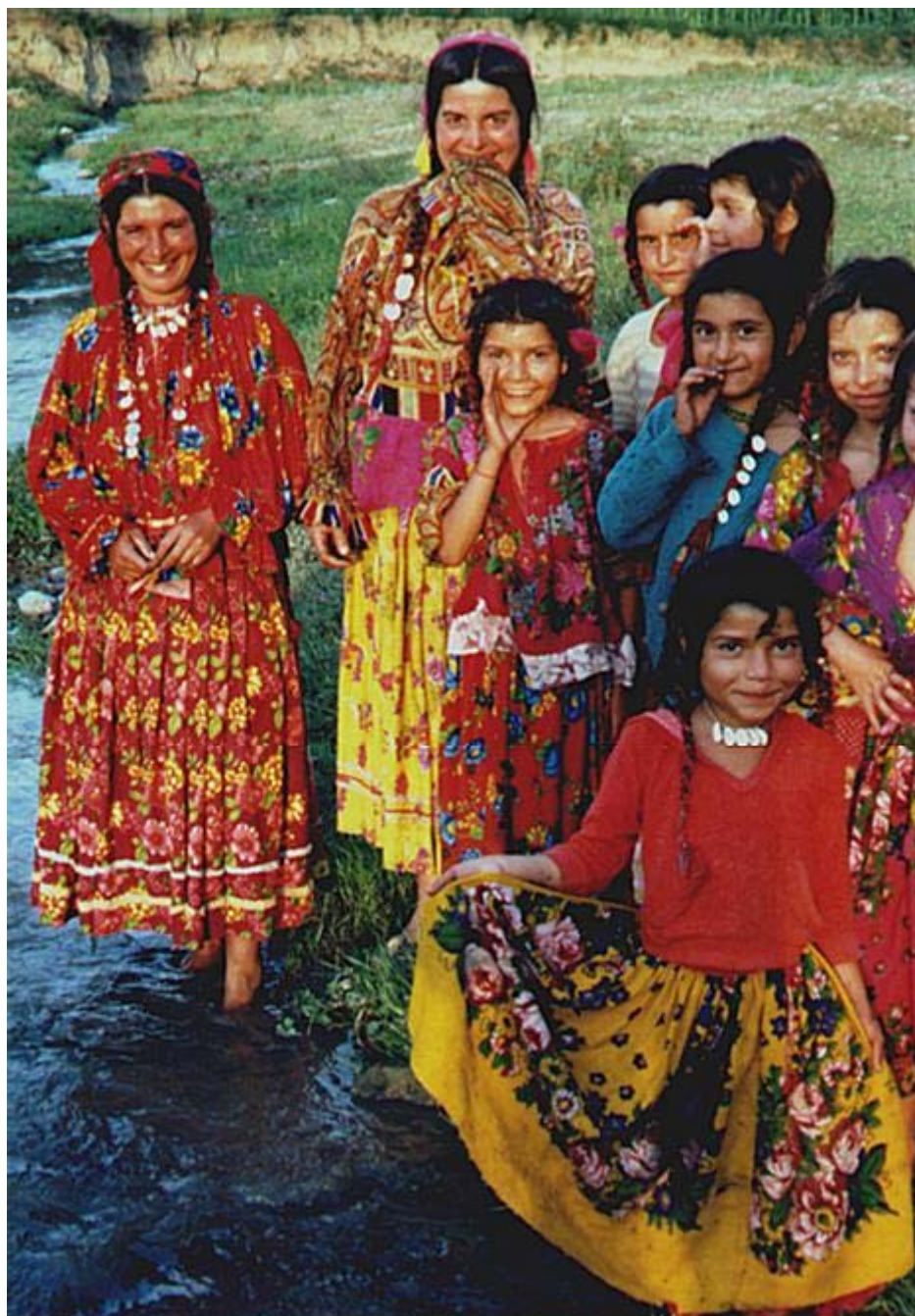

A cigány családok konfliktusa az óvodával és az iskolával

A cigány családok konfliktusa az óvodával és az iskolával

A feszültség és annak hátrányai

Korábbi tanulmányaim s különböző szakirodalmak alapján arra lettem figyelmes, hogy a cigány családok lényegesen elutasítóbbak az óvoda vagy az iskola intézményével szemben, mint a nem romák. Értem ezalatt azt, hogy az esetek nagy részében a roma szülők vonakodnak óvodába adni gyermeküket, igyekeznek minimalizálni gyermekük óvodában eltöltött éveinek számát, s megpróbálják minél későbbre halasztani a gyermek óvodakezdésének idejét. Továbbá azt, hogy bár az elmúlt évtizedben egyre nőtt azon cigány tanulók aránya, akik sikeresen befejezték az általános iskola nyolcadik osztályát, az óvodában kibontakozó problémák az iskolai évek során tovább erősödnek. Mindezen tényezők nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a roma gyerekek iskolai teljesítménye és iskolázottsági szintje jelentős mértékben alulmarad a nem romákéhoz képest, így szinte elkerülhetlenné válnak a munkaerőpiacon való elhelyezkedés nehézségei.

A dolgozat felépítésének ismertetése

Dolgozatom első részében a romák iskolai helyzetét feszegető szakirodalmak alapján igyekszem rávilágítani a cigány családok és az oktatási intézmények közti ellenséges viszony ok-okozati összefüggéseire. Más szóval, szeretném kideríteni, mik azok a háttér tényezők, melyek megnehezítik a romák sikeres tanulmányi előmenetelét. Mindezt azért tartom fontosnak, mert véleményem szerint a romákkal kapcsolatos előítéletek kialakulásának legfőbb oka az, hogy a többségi társadalom úgy alakít ki (az esetek többségében) negatív képet a romákról, hogy nem is ismeri őket, nincsen semmilyen jellegű közvetlen tapasztalata velük kapcsolatban. Úgy gondolom, óriási szükség van a romákkal kapcsolatos ismeretek bővítésére, hiszen, ha megismerem, s ezáltal megértem a másikat, máris könnyebb elfogadnom őt.

A dolgozat második felében egy 2007-ben, Nógrád megyében végzett felmérés eredményeit felhasználva szeretném megvizsgálni, hogy az elmélet megfelel-e a valóságnak, s valóban nagyfokú ellentét húzódik-e a roma családok és az óvoda-iskola közt. Arra lennék kíváncsi, hogy a kutatási eredmények alátámasztanak-e olyan, az ellentétek meglétét jelző tényezőket,

mint a roma gyerekek kései óvodakezdése, rosszabb iskolai teljesítménye, a roma szülők elégedetlensége, bizalmatlansága vagy gyakori konfliktusa az óvodával és az iskolával.

A feszültség fő forrásai szakirodalmak alapján

A problémák már az **óvodakezdéssel, az óvodába járás idejének mennyiségével** kezdődnek, hiszen a sikeres iskolai előmenetel feltétele a minimum három éves óvodai nevelés, ennek ellenére a cigány gyerekek többsége alig egy évet tölt az óvodában, s még ekkor is rendszertelenül látogatja azt. Az óvoda nevelő szerepe a cigány gyerekek esetében különösen fontos, mivel szocializációjuk másságából következően sok minden hiányzik a nevelésükből, s ezek pótlása nélkül az iskolai beilleszkedés, valamint a társadalmi esélyegyenlőtlenségek csökkentése még nehezebbé válik. Az óvoda lenne hivatott a magyar nyelv begyakoroltatásával a nyelvi nehézségekből adódó hátrányok csökkentésére, a szocializációs sémák átadására, valamint olyan rendszeres tevékenységekhez való szoktatásra, amelyek az iskola zavartalan elvégzésének szempontjából elengedhetetlenek. A cigány gyerekek nagy része ennek ellenére nem tölt annyi időt az óvodában, hogy az iskolakezdéshez szükséges ismeretekre szert tehessen. Ennek több oka lehet. Az egyik **az iskola és az óvoda közötti szociális és kulturális különbség**. A cigány szülők nem látják értelmét az óvodának, hiszen saját felfogásuk szerint a gyermek nevelése a család dolga. Emellett **bizalmatlanok** az óvodával szemben, féltik gyermekeiket, hiszen azok nem szeretnek óvodába járni, mivel otthon azt tehetnek, amihez kedvük van, ezzel ellentétben, az óvodában folyamatosan szabályokba ütköznek, valamint olyan feladatokkal találják szembe magukat, melyek teljesítésére képtelenek, s ezáltal az óvoda a folyamatos kudarcok színterévé válik számukra. Nem elhanyagolandó továbbá, hogy **a cigány családok között rendkívül magas a rossz szociális körülmények között élő**, így képtelenek az óvodába járáshoz szükséges anyagi javak előteremtéséhez. A rossz szociális helyzet szorosan összefügg azzal a ténnyel, hogy a **cigány családok gyakran olyan településen élnek**, ahol egyáltalán nincs óvoda, vagy csak rosszul felszerelt, alacsony képesítésű óvónőket foglalkoztató óvodák várják a gyermekeket (Fiáth, 2002).

Az óvodában felmerülő problémák kapcsán már jeleztem, hogy a cigány gyermekek fejlődésük során **sajátos szocializációs folyamatokon** mennek keresztül, s e sajátosságok negatívumként kezelése további ellentétek kifejlődéséhez vezethet (Fiáth, 2002). Az első ilyen jellegű eltérés, ami az iskolakezdés szempontjából súlyos problémákhoz vezethet, hogy a

cigányság életére nem jellemző a szigorú időbeosztás, nincsenek hozzászokva az állandó napirend követéséhez, más szóval, teljesen másképp kezelik az időt, mint a nem roma családok. Egy ilyen környezetben felnövő (előzőleg az óvodát nem látogató) cigány kisgyermek számára hatalmas gondot jelent az iskolai időbeosztáshoz, a tanórák kötött rendjéhez való igazodás. Gondot jelent továbbá, hogy a cigány családok körében támogatott gyermeknevelési elv, hogy a gyermeket nem szabad korlátozni, nyugodtan csinálja azt, amit akar, valamint meg kell neki adni mindent, amit kér. Ez a sajátos gondoskodás viszont oda vezet, hogy a gyermekben nem alakul ki a megfelelő iskolai teljesítményekhez szükséges önkontroll, felső tagozatra agresszívvá, kezelhetetlenné válik. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a cigány közösségekben a gyerekek életéből kimarad a serdülőkor. A gyerekkorból való kilépés után felnőtt problémákkal (pl.: házastársválasztás) találják szemben magukat, s ez egyfajta szerepkonfliktushoz vezet. A gyermek nem képes egyszerre megfelelni az iskola és a szülő elvárásainak, képtelen kezelni a helyzetet, hogy otthon felnőttnek tekintik, de az iskolában még mindig gyerekként kezelik, s ebből adódóan a tanár tiszteletére is képtelen.

A cigány családok és az iskola közti feszültség egyik fő forrása a **nevelési célokról, nevelési feladatok megosztásáról való eltérő vélekedés** (Forray – Hegedűs, 2003). Az iskola véleménye szerint az ő feladata, hogy a gyermeket felkészítse az életre, s ennek érdekében fontos nevelési feladatokat vesz át a szülőtől, de e feladatok teljesítésének érdekében a szülőtől is elvár egyfajta együttműködést, segítséget. A cigány szülők ezzel ellentétben, nem szánnak más szerepet az iskolának, csupán olyan alapvető dolgok megtanítását, mint az írás és az olvasás. Saját belátásuk szerint az igazi élet az iskola falain kívül zajlik, így a család az egyedüli intézmény, ami felkészítheti a gyermeket az életre, sőt ha úgy adódik, tanítási időben is megszabhatja, mit csináljon a gyermek (pl.: kistestvérré vigyáz). A helyzet komolyságát mutatja, hogy sok szülő csak azért adja iskolába gyermekét, mert fél az esetleges büntetéstől.

Rengeteg probléma adódik abból, hogy **a cigány családok és a pedagógusok nem ismerik egymást**, ezáltal kölcsönös bizalmatlanság jellemzi kapcsolatukat, s ez a **nagyon ritka és rendszertelen kapcsolattartás** következményeire vezethető vissza (Havas – Kemény – Liskó, 2002). Sokkal több probléma merül fel azon gyermekek tanulása kapcsán, akik szülei nem állnak napi kapcsolatban az oktatási intézménnyel, mint azokéval, akik szüleit és tanárait folyamatos egymás közötti kommunikáció jellemzi. A rendszertelen kapcsolattartásnak, s ezáltal a bizalmatlanságnak számtalan oka lehet. Először is, a **roma lakosság sajátos kultúrájából** adódóan a normától eltérő viselkedési formát mutat, s ennek tolerálására az iskola egyszerűen képtelen. Az ilyen jellegű, másságukból adódó folyamatos elutasítás eredményeképp a cigány szülőkből sokkal hevesebb indulatokat vált ki, ha féltett

gyermeküket bármilyen vélt vagy valós sérelem éri, arról nem is beszélve, hogy az olyan esetek száma, mikor a cigány szülő a gyerekekkel szemben a tanárnak adott volna igazat, elenyésző. Gyakran hajlamosak agresszív módon fellépni a tanárokkal szemben, így a tanárok nemcsak bizalmatlanokká válnak a szülővel szemben, de félnek is tőlük. Az éremnek természetesen két oldala van. A pedagógusok gyakran előítéletekkel viseltetnek a tanulókkal szemben, s előítéletüknek gyakran hangot is adnak. Az is előfordul, hogy az iskola úgy próbálja elkerülni a konfliktusos helyzeteket, hogy a szülőt be sem engedi az intézménybe, ez viszont nem nevezhető megoldásnak, sőt, csak tovább mélyíti a szülő és az iskola közötti ellentéteket.

A megfelelő iskolai eredmények elérését tovább nehezíti, hogy **a roma lakosság az ország azon területein koncentrálódik**, ahol a legnagyobb az aránya a rossz szociális körülmények között élőknek, a munkanélkülieknek, valamint a rosszul felszerelt, alacsony végzettségű tanárokat foglalkoztató iskoláknak (Forray- Hegedűs, 2003). **A rossz anyagi helyzet** következtében a szülők képtelenek az iskolával járó költségek fizetésére, továbbá a lakás zsúfoltsága, a berendezési tárgyak szűkössége, a tankönyvek hiánya az otthoni tanulást is lehetetlenné teszi. Ezeken a területeken az önkormányzat sem tudja teljes mértékben támogatni a rászoruló családokat, nem tud hozzájárulni a gyermekek étkeztetéséhez, így a gyermekek többsége rossz higiéniai körülmények él, s jellemző rájuk az alultápláltság. Ennek következtében sok a hiányzás, az iskolának esélye sincs a felzárkóztatásra, valamint az éhező gyermeket elég nehéz rávenni, hogy a tanulásra koncentráljon.

A cigány gyerekek iskolai hátrányainak számát növeli, hogy **közel egy harmaduknak nem a magyar az anyanyelvük** (Fiáth, 2002). Ez persze nem azt jelenti, hogy nem beszélnek és értenek magyarul, de kétnyelvűségük ellenére sem rendelkeznek az iskolakezdéshez szükséges szókinccsel. Hátrányuk mértéke akkor tűnik igazán óriásinak, ha figyelembe vesszük, hogy még a magyar anyanyelvű romák is problémákkal küzdenek. A magyar nyelv olyan dialektusait használják, melyek a tanárok által nem elfogadottak, vagy meg sem értik azokat. A cigány gyerekek nyelvi hátrányait tovább súlyosbítja, hogy **otthon nem érintkeznek könyvekkel**, ugyanis a hagyományos cigány családokban az írott nyelv nem eléggé megbecsült. A könyvekből elsajátítható készségek, ismeretek viszont kulcsfontosságúak az iskolakezdés szempontjából.

Nemcsak a tanár - szülő viszony milyensége alakíthatja pozitívan vagy negatívan a gyermekek iskolai pályafutásának alakulását. Ugyanilyen tényező lehet a tanár – diák kapcsolat is. Éppen ezért komoly problémát jelent, hogy a **pedagógusok általában nem rendelkeznek elegendő tudással** a cigányság kultúrájáról, szokásairól, etnikai

sajátosságairól. Nem tudják kezelni az osztályközösségen belüli konfliktusokat roma és nem roma gyerekek között, nem értik meg a cigány gyerekek közléseit, valamint ők sem tudják megértetni magukat a roma tanulókkal. Ez a **folyamatos kommunikációs hiátus** vezet a gyermekek magatartásának korlátozhatatlanságához, valamint ahhoz, hogy a gyerekek gyakran unatkoznak az órákon, vagy nem vesznek részt az órai munkában. A tanárok ismereti hiányosságainak oka, hogy **Magyarországon csak kevés felsőoktatási intézményben folyik romológiai képzés**, így a tanárok képtelenek a cigányság sajátosságaiból fakadó problémák megoldására (Fiáth, 2002).

Az eddig felsorolt roma társadalomra jellemző sajátosságok **előítéleteket** szülnék a többségi társadalomban a cigány lakossággal szemben, s ez az előítéletesség **hátrányos megkülönböztetéshez** vezet. A roma gyerekek nap mint nap szoronganak az iskola elutasító és kirekesztő légköre miatt, s ez bizony kihat tanulmányi eredményeikre is. Igazán elkeserítő, hogy gyakran maguk a pedagógusok sem mentesek az előítéletektől, s ezzel jelentős mértékben hozzájárulnak a cigány gyerekek kortárs csoportokból való kirekesztéséhez. Megfelelő pedagógiai beavatkozás nélkül a kirekesztés a cigány gyermekek szegregációjáig fajul. Létrejönnek az alacsonyabb teljesítményi szintet elváró, ugyanakkor alacsonyabb oktatási színvonalat biztosító homogén cigányosztályok, ahol a roma gyerekeket semmi sem motiválja arra, hogy jól teljesítsenek, így felemelkedési esélyük jelentősen csökken, szinte lehetetlenné válik.

A kutatás bemutatása

2007 februárjában az Eötvös Loránd Tudományegyetem első éves szociális munkás hallgatóinak egy része gyermekszegénység felmérést végzett Nógrád megyében, Szécsényben Ferge Zsuzsa és társainak felkérésére. Ötszáz, többségében (80-90 %) roma családot kerestek fel, s egy kérdőív keretében próbálták felmérni helyzetüket. Rákérdeztek többek között anyagi helyzetükre, lakóhelyük (lakásról és házról az esetek nagy részében nem igazán beszélhetünk) állapotára, szabadidős tevékenységeikre, egészségi állapotukra, s még arra is, hogy van-e lehetőségük nyaralásra? Kutatták továbbá óvodába és iskolába járási szokásaikat, tanulmányi eredményüket, s a fent már emlegetett konfliktus létezésére is kíváncsiak voltak. Ezen adatokat szeretném felhasználni a feljebb kifejtett elméleti rész alátámasztására vagy éppen megcáfolására.

A Nógrád megyei kutatás eredményei

A kutatási eredmények alapján, a roma gyerekek több mint 10%-a csak 5 éves kora után **kezd el óvodába járni**, s közel 9%-uk egyáltalán nem járt óvodába (1. táblázat). Így majdnem 20% azok aránya, akik nem töltenek el annyi időt az óvodában, mint amennyi szükséges lenne mindazon készségek, ismeretek és tapasztalatok elsajátítására, melyek az iskolában való boldogulást könnyítik. A nem romák esetében az 5. életév betöltése után beiratkozók aránya 5% - azaz fele a romákénak –, az óvodába pedig egyáltalán nem járóké pedig 6%, vagyis összességében 11% - szintén körülbelül fele annyi, mint a romáknál azok aránya, akik nem töltenek el elegendő időt az óvodában. Megállapítható tehát, hogy a roma szülők közel kétszer annyi esetben nevelik otthon gyermekeiket, mint a nem romák, s ez igazolni látszik azt a feltételezést, miszerint a roma szülők egyfajta ellenszenvvel viseltetnek az óvoda iránt, mivel igencsak vonakodnak óvodába adni gyermeküket.

kor	roma	nem roma
<i>nem járt</i>	6	8,8
2	0,4	
3	0,4	2,7
3,5	68,7	57,1
4	2,1	
4,5	17,4	21,4
5	0,7	
5,5	3,2	8,2
6	0,7	1,6
7	0,4	
összesen	100	100
N=	281	182

1. táblázat: hány évesen kezdte az óvodát – kisebbségi hovatartozás szerint (%)

A **pedagógusokkal való elégedettség** vizsgálatokor (2. táblázat) megállapíthatjuk, hogy mind a romák, mind a nem romák viszonylag pozitív visszajelzéseket adtak, ám a romák itt is nagyobb mértékben fejezték ki nemtetszésüket. A megkérdezettek 14,9%-a nem találta jónak a gyermekkel foglalkozó pedagógusokat, míg ez az arány a nem romáknál lényegesen kevesebb, 6,1%. Így tehát, bár a romák gyakrabban elégedetlenkedtek, nem lehet egyértelműen azt mondani, hogy általános lenne köztük az óvónők vagy tanárok iránti elutasító viselkedés. Hasonló tendencia figyelhető meg, ha **az óvodával vagy az iskolával való konfliktusok** (3. táblázat) gyakoriságát vesszük figyelembe. Mind a roma, mind a nem

roma családok esetében viszonylag ritka a konfliktusos helyzet, ám a százalékok itt is magasabbak a romák esetében. A romák 14,6%-a, a nem romáknak pedig csupán 7,7%-a került konfliktusba az oktatási intézménnyel. Az előző részekben már rávilágítottam a jó tanár-diák, tanár-szülő kapcsolat fontosságára, ezért örömmel konstatáltam, hogy ebből a szempontból viszonylag megnyugtató képet kaptunk. A helyzetet tovább szépíti, hogy jelen vizsgálat esetében, arra a kérdésre, hogy a **gyermek jól érzi-e a magát** (4. táblázat) az óvodában vagy az iskolában, a cigány családok 86,7%-a igenlő választ adott. A képet csak az árnyalja valamelyest, hogy ez valószínűleg arra a korábban is ismertetett tényre vezethető vissza, hogy a romák gyakran rossz szociális körülmények között élnek, így a cigány gyerekek elégedettsége feltehetően abból adódik, hogy az óvoda sok olyan dolgot pótol számukra, amihez otthon nem, vagy csak rosszabb minőségben juthatnak hozzá.

	roma	nem roma
<i>igen</i>	85,1	93,9
<i>nem</i>	14,9	6,1
összesen	100	100
N=	195	293

2. táblázat: elégedett-e a pedagógusokkal – kisebbségi hovatartozás szerint (%)

	roma	nem roma
<i>nincs válasz.</i>		0,7
<i>igen</i>	14,6	7,7
<i>nem</i>	85,4	91,6
összesen	100	100
N=	192	286

3. táblázat: konfliktus az óvodával/iskolával – kisebbségi hovatartozás szerint (%)

	roma	nem roma
<i>igen</i>	86,7	93,9
<i>nem</i>	13,3	6,1
összesen	100	100
N=	196	295

4. táblázat: jól érzi-e magát a gyermek – kisebbségi hovatartozás szerint (%)

Az **iskolai teljesítmény** vizsgálatokor (5. táblázat) beigazolódni látszik az a megállapítás, miszerint a roma gyerekek rosszabbul szerepelnek. Az összes megkérdezett kisebbség közül a romák tanulmányi átlaga bár viszonylag jónak mondható, mégis a legalacsonyabb (3,34), ez több mint két tizeddel marad el a 3,59-es teljes átlagtól (magyar + összes kisebbség). Az pedig, hogy a romák gyakrabban kényszerülnek évet ismételni egyértelműen kimutatható, mivel 0,71-es évismétlési átlaguk messze meghaladja a 0,17-es

teljes átlagot, s a különbség akkor válik különösen szembeötlővé, ha megfigyeljük, hogy egyes kisebbségek (szerb, horvát) esetében egyáltalán nem volt példa évisméltésre. A helyzet elkeserítő mivolta akkor válik igazán világossá, ha belátjuk, hogy a romák munkaerőpiacon való elhelyezkedési problémái bizony összefüggésben vannak a gyenge iskolai teljesítménnyel.

	tanulmányi eredmény (utolsó)	évisméltések száma
<i>nem tartozik kisebbséghez</i>	3,60	0,15
<i>roma</i>	3,34	0,71
<i>sváb</i>	3,72	0,06
<i>szerb</i>	4,03	0,00
<i>horvát</i>	3,8	0,00
<i>egyéb</i>	3,06	0,00
teljes átlag	3,59	0,17
N=	335	386

5. táblázat: tanulmányi eredmény (utolsó)/évisméltés – kisebbségi hovatartozás szerint (%)

Összegzés

A nógrádi felmérés adatainak vizsgálata után elmondható, hogy bár több olyan tényező is beigazolódott, mely utalhat bizonyos fokú ellentét meglétére, ám ezen ellentét közel sem olyan nagymértékű, mint amire számítottam, sőt, néhány adat teljesen eltér a várakozásaimtól. Tény, hogy a roma gyerekek rendszertelenebbül járnak óvodába, mint nem roma társaik, ám ez kisebb mértékben vezethető vissza az óvodával vagy iskolával való ellentétes viszonyra, mivel a roma családok többsége elégedett a pedagógusokkal, nem kerül konfliktusba sem az óvodával, sem az iskolával, mi több, a cigány gyerekek általában jól érzik magukat az oktatási intézményben. Ennek ellenére, szembeötlő a roma tanulók nem romákhoz viszonyított gyengébb iskolai teljesítménye, ami mégiscsak jelzi, hogy lenne mit javítani a roma családok és az iskola közti viszonyon. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a kutatás csak Nógrád megyére, azon belül is Szécsényre koncentrált, így mindenképpen célszerű lenne egy, az egész ország területére kiterjedő felmérés adatainak vizsgálata is.

Felhasznált irodalom:

- 1., **Forray R. Katalin – Hegedűs T. András:** *Cigányok, iskola, oktatáspolitikai*; Oktatókutató Intézet Új Mandátum; Budapest; 2003.
- 2., **Fiáth Titanilla:** A magyarországi népesség általános iskolai oktatása; In.: Babusik Ferenc (szerk.): *A romák esélyei Magyarországon*; Kávé Kiadó; 2002
- 3., **Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona:** *Cigány gyerekek az általános iskolában*; Oktatókutató Intézet Új Mandátum; Budapest; 2002.
- 4., **Kemény István – Jankó Béla – Lengyel Gabriella:** *A magyarországi cigányság 1971-2003*; Gondolat; Budapest; 2004.
- 5., **Forray R. Katalin – Hegedűs T. András:** *Cigány gyermekek szocializációja*; Aula; 1998.
- 6., **Kertesi Gábor:** *A társadalom peremén*; Osiris, Budapest, 2005.